

SCT. HANS PRÆSTEGAARD I ODENSE

Bygningens Historie gennem 400 Aar

Af Victor Hermansen

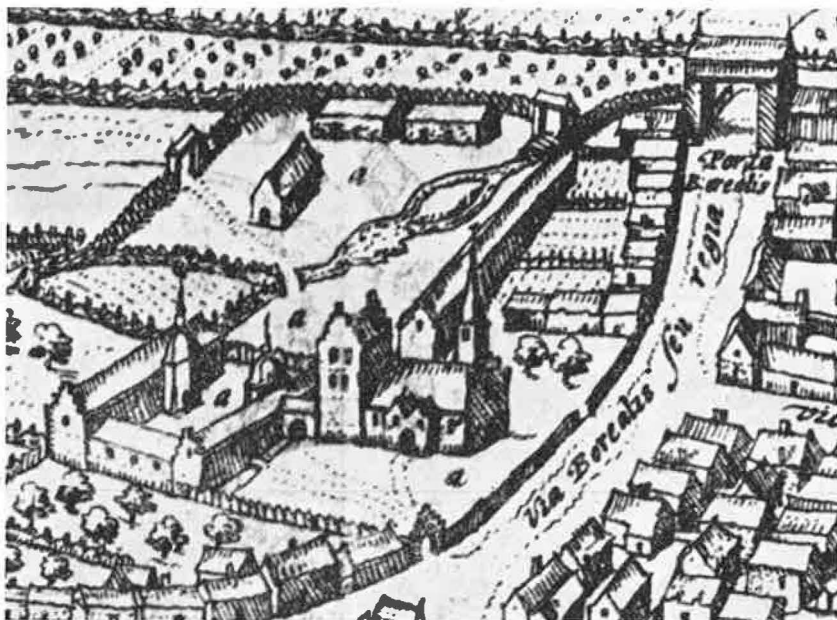
Paa flere Punkter er Johannitternes ældste Historie i Odense ret dunkel, og det gælder baade selve deres Organisation og de ydre Forhold, under hvilke de levede. Med nogen Grund har man imidlertid antaget, at de ved deres Ankomst o. 1280 har faaet overladt den gamle Sct. Mikkels Kirke, og at dette Gudshus har været en Kvaderstenskirk fra romansk Tid. Senere er denne Bygning ved de omfattende Arbejder i Middelalderens sidste Aarhundreder blevet enten helt nedrevet eller i hvert Fald for største Delen saa stærkt omdannet, at den nu er ganske ukendelig.¹ Kun den gamle Granitfont i Sct. Hans Kirke² og de spredte Kvadre, som sidder i Præstegaardens Murværk, kan være Minder om den. Ogsaa i Kirken selv var der før den store Istandsættelse (1878—80) anvendt tilhugne Kampesten mellem Munkestenene,³ saaledes i Østpartiet af Søndre Korsarm. At denne Del af Kirken og Præstegaarden skulde være samtidige, tør man dog ikke slutte. Vel er de begge opført af Munkesten, men Stenstørrelserne er lidt forskellige, i Søndre Korsarm: 27-28 × 9 × 13 cm, i Præstegaarden: 27 × 8 × 13 cm, og Skiftegangen er ogsaa, selvom den begge Steder er Munkeskifte, noget afvigende; i Søndre Korsarm er den af senromansk-tidliggotisk Karakter med overtallige Løbere (indtil fem i Stedet for de to, som sædvanligt veksler med een Binder). Heller ikke tør man slutte, at Koret og Præstegaarden er samtidige, fordi de begge har Østgavle, der staar skævt i Forhold til Sidemurene.

thi det skyldes sikkert kun, at de begge er orienterede efter Nørregades gamle Gadlinje. Præstegaarden er utvivlsomt ældre end Koret, da dette er opført i „polsk Skifte“ (een Løber vekslende med een Binder), som er yngre end Munkeskiftet. Præstegaardens Murværk staar ogsaa udelukkende i røde Sten, medens Korpartiet er muret i Striber af røde og gule Munkesten.

Nærmest ved hinanden med Hensyn til Munkestenenes Maal er dog nok Præstegaarden og Kirkens to Sydkapeller, hvor Stenene holder $27-28 \times 8,5 \times 13$ cm, og hvis dette Dobbeltkapel er identisk med det, Klavs Rønnow stiftede 1464, vilde det i og for sig passe godt med Præstegaardens sengotiske Karakter. Desværre er imidlertid Sydkapellerne saa stærkt ombygget i Tidens Løb, at man ikke har nogen Enkeltheder bevaret til Sammenligning med de faa oprindelige, som Præstegaarden nu byder efter den store Ombygning i 1636.

Bedst og rigest staar Præstegaardens Østside, ud mod Nørregade, hvor Munkestensmurværket er bevaret op til det dobbelte Savskifte, som danner den nedre Afgrænsning for selve Gavlen. I dette Murværk blev ved den sidste Istandsættelse fremdraget et stort, fladbuet Midtvindue, der nu viser sig som en Murblending mod Gadesiden. Bygningen var kun eet Stokværk høj, men havde en anselig Østgavl, af hvis Udsmykning det midterste Parti næsten naar op til den nuværende Tagrygning. Den har Rester af tre spidsbuede Højblændinger, den midterste bredere og højere end de to andre, og foroven to smaa Rundblændinger. Mod Gaardsiden, mod Nord, staar ogsaa det meste af det oprindelige Murværk med Rester af et enkelt Savskifte i gammel Gesimshøjde, hvorimod Sydsiden, ud mod Kirkepladsen, er næsten helt ommuret. Her findes kun mod Vest en halv Snes Skifter over Jorden og et lille Parti mellem de to vestligste Vinduer, men tillige den vestlige Karm og det dertil hørende Stykke af den fladbuede Afdækning af Døren, som har givet Adgang til Huset. Denne Dør har siddet omtrent midt i Sydsiden og har formodentlig været den eneste. Af oprindelige Vinduer er der ikke levnet Spor.

Det øvrige Murværk, det vil navnlig sige andet Stokværk, stammer

Sct. Hans Kirke og Præstegaard. Efter Braunius: Theatrum urbium

fra Renaissance og er muret i Krydsskifte, forsaavidt det ikke er blevet fornyet sammen med Dørene og Vinduerne ved den moderne Hovedstandsættelse, men trods alt dette har Bygningen dog bevaret sine gamle Maal fra den blev opført i Senmiddelalderen, antagelig omkring 1450.

Det er jo en kendt Sag, at Huset fra første Færd ikke var bestemt som Bolig for en Præst, men oprindelig var indrettet til Sygehus. Da Bygningen er den eneste af Johannitterordenens Sygehuse, som herhjemme er bevaret til vor Tid, faar den en yderligere Interesse, og denne kan endda forøges, da vi har bevaret nogle Efterretninger om den, medens den endnu tjente sit første Formaal.

I Dronning Christines Hofholdningsregnskaber⁴ nævnes, at hun Paaskedag 1505 befalede, at der skulde ofres 8 Skilling „i Sygehuset til Sancti Hans“, og at hun femte Paaskedag fik 2 Mark til at ofre „i Helliggejsthus i Odense paa Sancti Hans Kirkegaard“. To Aar

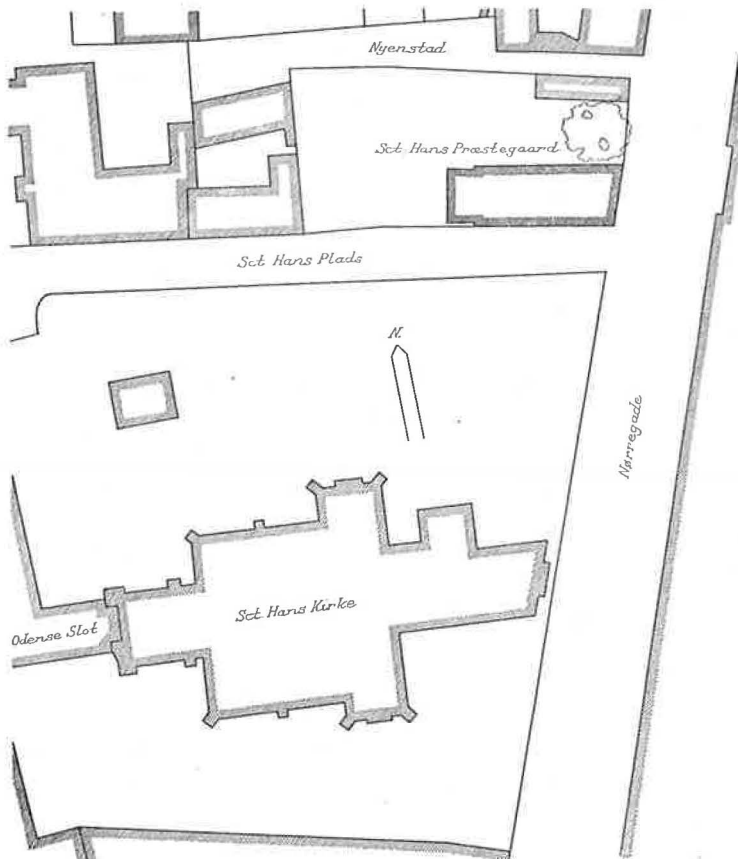
senere opføres atter blandt hendes Udgifter 1 rhinsk Gylden „at have til Offerpenge udi det Kapel paa Sancti Hans Kirkegaard Jeronimi Presbiteri Dag“, d. v. s. den 30. September 1507. Aaret efter lod hun ofre 8 Skilling „i Sancti Hans Kapel“ paa samme Helgendag, saa at man vistnok heraf tør slutte, at Kapellet var indviet til Sct. Jeronimus.

De syge, som havde deres Bolig her, fik ogsaa deres Del, idet hun baade paa en af Sct. Hans Kirkes store Dage — Johannes Døberens Halshuggelsesdag den 29. August 1508 —, ofrede 1 Gylden i Kirken og skænkede 10 Album til „syge Folk paa Sancti Hans Kirkegaard“, og paa Kapellets formodede Indvielsesdag gav 4 Skilling til „de syge Folk dér ligger inde“. Atter i 1510, femte Paaskedag, befalede hun, at der skulde tænkes paa „de syge Folk i det Kapel paa Sancti Hans Kirkegaard“ og denne Gang lod hun dem faa 13 Skilling 2 Album.

Da Sygehuset senere gik over til at være Præstegaard, nævnes det, at der blandt dets Tilliggende var en Abildgaard, men derved bliver det sandsynligt, at en anden Regnskabsnotits blandt Dronningens Udgifter ogsaa har Tilknytning til Sygehuset. Den 10. November 1508 lod hun nemlig udbetale 4 Skilling i Drikkepenge til et Bud, som bar Æbler for Prioeren til Dronningen, og det kan derfor godt tænkes, at hun har faaet sin Vinterforsyning af Gemmeæbler fra Klosterets — Sygehusets — Abildgaard.

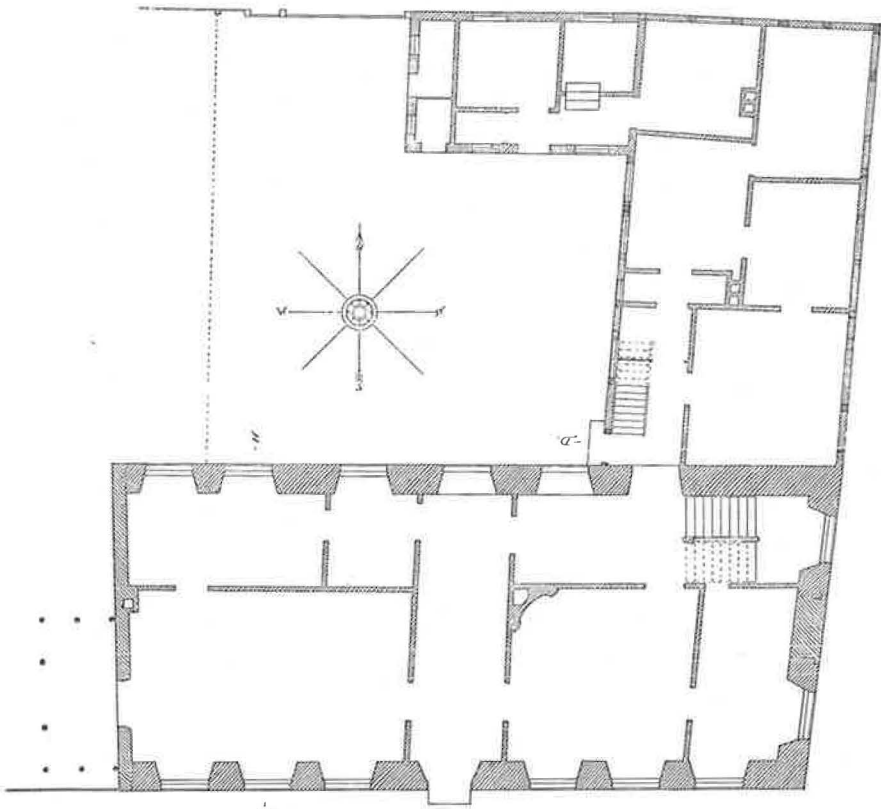
I de første Aar efter Reformationen vedblev Sygehuset at tjene sit oprindelige Formaal, idet Christian III i 1540 oprettede et almindeligt Hospital i Odense og hertil gav: Graabrødreklosteret, Sortebrødreklosteret, den Sygestue paa Sct. Hans Kirkegaard, Helliggejstes ved Tinget samt Klosteret i Faaborg, men allerede Aaret efter blev der truffet en ny Bestemmelse. Den 14. November 1541 udstedte Kongen et Brev, som i Præstegaardens Historie er af afgørende Betydning; ved det blev det gamle Sygehus omdannet til en protestantisk Præstegaard.⁵

Da Sct. Hans Klosterkirke nu var forordineret til Sognekirke, hedder det i Kongebrevet, og der ikke var en Residens eller ret Præste-

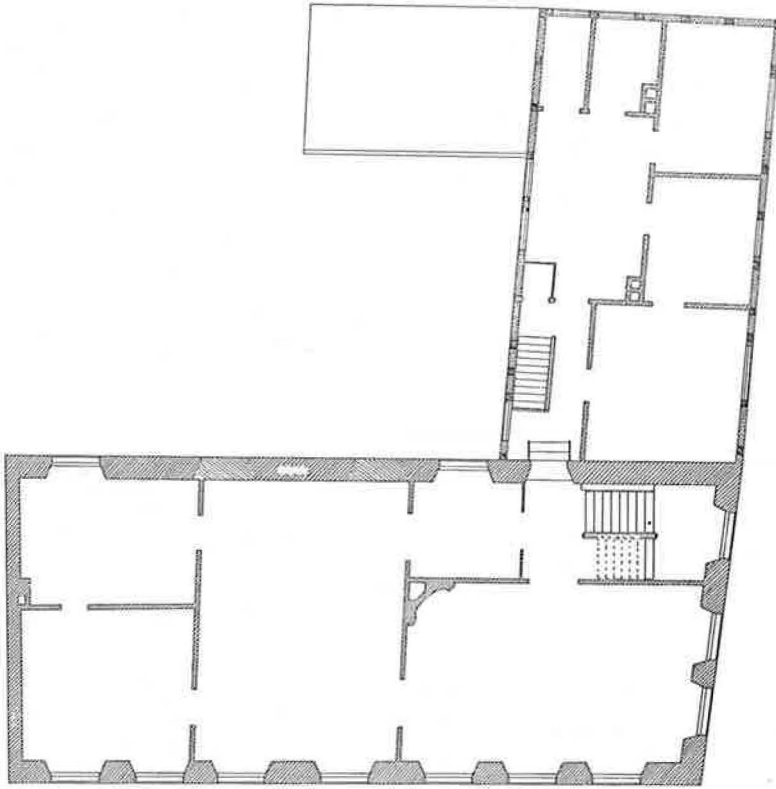
*Sct. Hans Kirke og Præstegaard. Situationsplan
1 : 1000. Maalt af Jørgen Hvenegaard Lassen 1941*

gaard, som Sognepræsten kunde have sin Vaaning og Værelse i, undte og tillod Kongen af synderlig Gunst og Naade, at efternævnte Huse, som stod paa Sct. Hans Kirkegaard, herefter skulde være og blive til en Præsteresidens og Bolig til Sct. Hans Klosters Sognekirke til evig Tid. Først var der et muret Hus ud med Kirkegaarden og Sygehus og Kapellet ud med Gaden — det vil sige, at Kapellet har været indrettet i Bygningens østre Del, i Præstens nuværende Stue —; dernæst et lidet Gaardsrum med nogle smaa Boder, som er indplanket fra de andre Boder, som ligger til Hospitalet; en Stald med Stald-

Sct. Hans Præstegaard. Plan af Stueetagen
1 : 200. Maalt af N. Jacobsen 1905

gaard, som strækker sig i Længden 17 Alen i Øst og Vest, i Bredden 14 Alen fra Strædet og ind til Bøllemoses Hus; en Have med nogen Abild og Kaalgaard i „Længelsen“ fra Bøllemoses Have og ind til Hr. Jenses Have, som ligger ved den vestre Ende, $87\frac{1}{2}$ Alen, paa „Bregning“ i den østre Ende fra det Stræde, som løber fra Sct. Hans Kloster og til den Have, Greers Hansen har i Leje, 32 Alen, item i den vestre Ende 28 Alen. Dette Stenhus med Abild og Kaalgaard, Stalde og Staldgaard, med alle de Boder inden i Gaarden, med Porthuset i Længde og Bredde skulde og maatte den Prædikant og Sognepræst til Sct. Hans Klosters Kirke kommende vorder, have, nyde og

*Sct. Hans Præstegaard. Plan af Førstesal
1 : 200. Maalt af N. Jacobsen 1905*

bruge for en Præsteresidens og Bolig til evig Tid. Det lange Hus ud til Strædet nær fra Gaden, som de mange smaa Boder var i, skulde dog være undtaget, idet det fremdeles skulde blive til Hospitalet, og Sognepræsten skulde intet befatte sig dermed.

Originalen til Brevet, der er udstedt i Odense Mandagen næst efter Sct. Mortens Dag, opbevares i Landsarkivet.

Fra de første Aartier af den egentlige Præstegaards-Tid har vi ingen Efterretninger om Bygningen, men ved Slutningen af 1500'erne nævnes den i et Par Kongebreve. I Juni 1589 fik Lensmanden paa Odensegaard et Missive om at forholde Borgerne i Sct. Hans Sogn,

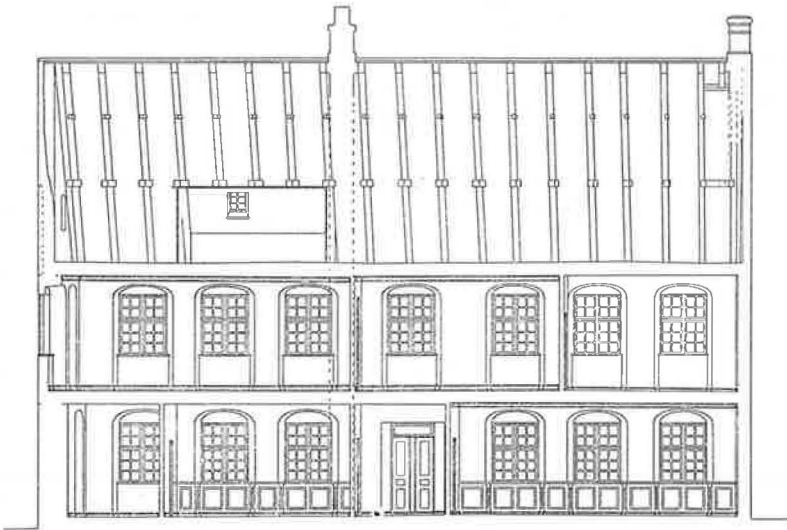
at de skulde gøre Sognepræstens Residens i Stand og siden holde den ved god Magt, men Opfyldelsen af dette Paabud har vistnok ikke været altfor omhyggelig, thi i Februar 1596 maatte der udstedes et nyt Brev. Sognepræsten, Hr. Hans Nielsen, havde nemlig berettet, at hans Præstegaard var meget forfalden, og da han ikke selv formedelst sine ringe Vilkaar kunde istandsætte den, fik Lensmanden Christoffer Valkendorf Befaling om at undersøge Sagen og lade det mest brøstfældige reparere paa Kongens Bekostning. Hvor meget der ved denne Lejlighed er blevet udbedret, kan vi imidlertid ikke sige, da Lensregnskabet, hvori Udgifterne blev indført, ikke er bevaret for dette Aar.⁶

Fra omtrent samme Tid, fra Slutningen af 1580'erne, har vi en anden Oplysning om Bygningen, idet den er gengivet paa det Fugleperspektiv af Odense By, som blev tegnet og stukket i Kobber til det store Værk: *Theatrum urbium*. Men desværre er dette første Billede af Præstegaarden saa lille og skematisk, at det ikke viser nogen Enkeltheder, og man tør derfor ikke slutte altfor meget af Fremstillingen. Dog ser man, at selve Præstegaarden ikke har været i mere end eet Stokværk, og at der dengang som nu har ligget en Række Huse nord for Kirken — nemlig foruden Sognepræstens Residens paa Hjørnet ved Nørregade, Kapellanboligen og Orgelmesterens Hus, — og at der inde bag Kirkegaardsmuren, som sluttede sig direkte til Præstegaarden, er angivet et Par Træer. Da denne Signatur ellers paa Kortet bruges til at angive Havepladser, og da Kirkegaarden ikke synes at have haft Bevoksning, er der al Sandsynlighed for, at de to Træer skal betyde, at her var Abildgaarden.

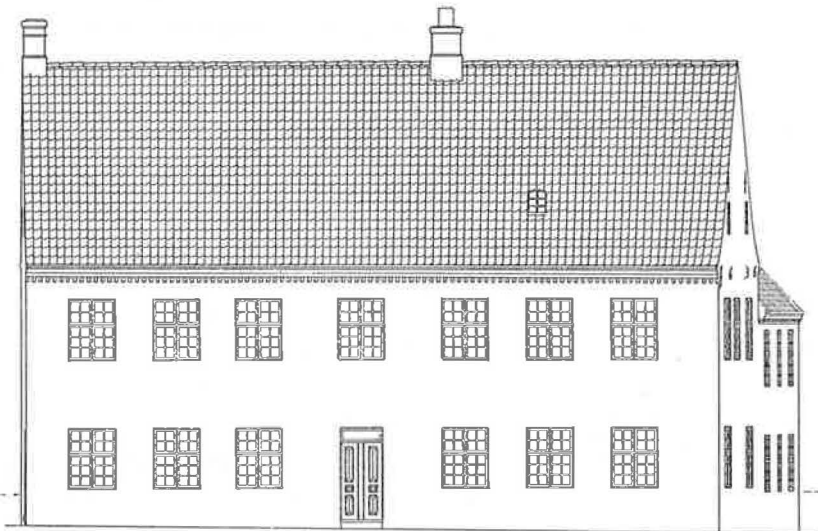
I 1622 omtales Sognepræsten ved Sct. Hans Kirke som den eneste Præst i Stiftet, der var besværet med Vedligeholdelsen af sin Præstegaard, og derfor var sikkert Bygningens Forfald, trods de nysnævnte kongelige Paabud, saa vidt fremskredet omkring 1630, at der maatte foretages meget omfattende Istandsættelsesarbejder for at gøre den beboelig.⁷

Det begyndte med, at man i 1631 efter kongelig Bevilling lod op-

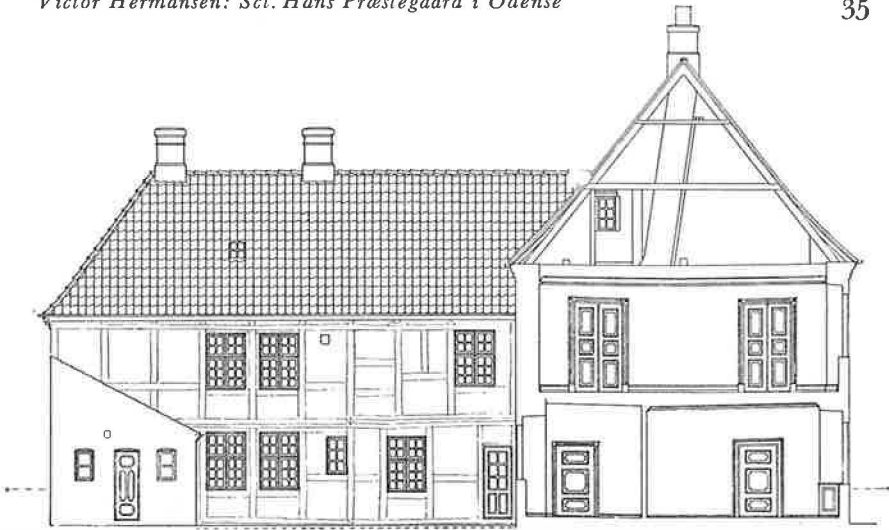
*Sct. Hans Præstegaard. Længdesnit af Hovedbygningen, set mod Syd
1 : 200. Maalt af N. Jacobsen 1905*

*Sct. Hans Præstegaard. Sydside, mod Kirkepladsen
1 : 200. Maalt af N. Jacobsen 1905*

føre et helt nyt Hus i Sognepræstens Residens, og da Udgifterne blev afholdt af Lensmanden, er de enkelte Poster blevet indført i Lenets Regnskab. Huset var af Bindingsværk, 18 Bindinger, muret mellem Stolper, med otte Skillerum, Trappe og Svale, fire Døre, tre Skillerum paa Loftet, to Luger for „Vinden“, og det var for Tømrerarbejdets Vedkommende udført af Tømrer Peder Serslev. Snedkeren, Søren N., gjorde 24 Vindueskarme af Eg (hver af dem med to Vinduer og en Slagbue), fire Karme — sikkert til Dørene — og to Vindueskarme ud mod Kirkegaarden, medens en anden Snedker, Hegter Meinert, gjorde en Vindueskarm, en Vindeltrappe, to Døre af Panel og tre andre Døre. Mureren, Ebbe Pedersen Kruse, fik Betaling for at mure de 18 Bindinger samt for at skelne Taget (d. v. s. der har været Tegltag), men desuden foretog han en Række andre Arbejder: Ovn og Essen op til Stegerset i Gaarden samt en grundmuret Mur i Residensen blev nedbrudt, men begge Esser, Skorstene, Gavlen og Muren igen opmuret af nyt, en Kølle og „Gris“ muret, Døre, hvor fornødent var, efterlukkede og nye igen paabrudte, to Skorstene flyttede, Skillerum og Kamre „foroven og under“ uddønnikede, Gulvene lagte. Desværre er imidlertid Lokaliteterne, hvor disse Forandringer skete, ikke nærmere bestemte, og det er derfor umuligt at sige, hvor og hvor meget i Residensen der er Tale om. Glarmesterarbejdet siges ved samme Lejlighed at være 41 store nye Vinduer i Sognepræstens nye Residens, et Vindu i Bryggeret, et Vindu med 20 Ruder, ved Trappedøren, lagt i nyt Bly, et Vindu med 32 nye Ruder i Køkkenet, og et Vindu i Sengekammerset. Endelig nævnes der et nyt Vedkammer, d. v. s. Brændeskur, og en ny Brønd, hvis Brøndramme blev gjort af Tømrereren, medens Snedkeren lavede en ny Vandjunge hertil.⁸

De følgende Aar bragte nogle Smaaforbedringer — i 1632—33 blev der lagt en ny Stenbro i Sognepræsten Mester Hindrichs Residens, og i 1633—34 var Lerklikkeren paa Arbejde og „smidjede“ tre Stuer og Kammerser samt jævned og tættede Væggene — men den store og for Bygningens nuværende Udseende afgørende Istandsættelse kom først i 1636.

Sct. Hans Præstegaard. Tværsnit gennem Hovedbygningen og Vestside af Nørregade-Fløjen

1 : 200. Maalt af N. Jacobsen 1905

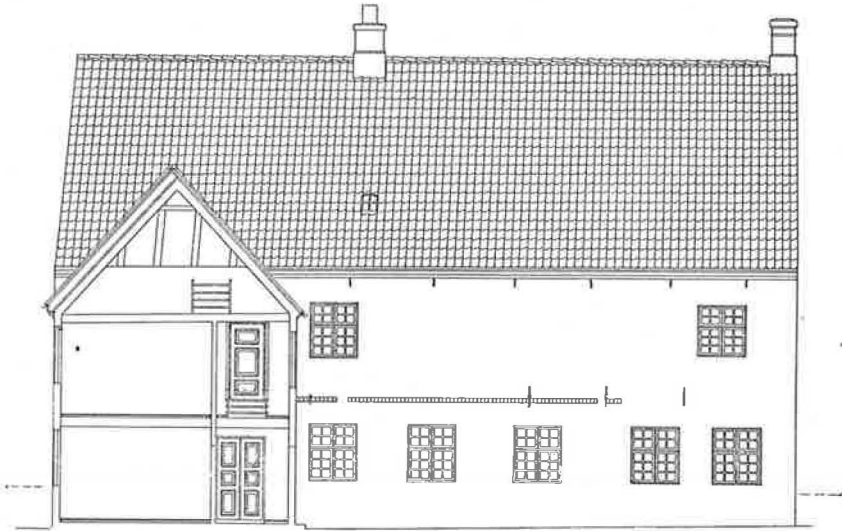
Sct. Hans Præstegaard. Østside, mod Nørregade

1 : 200. Maalt af N. Jacobsen 1905

Det begyndte med, at der den 1. Juni 1635 blev taget Syn over Bygningen,⁹ og saa alvorlig var Tilstanden, at der til en Istandsættelse vilde behøves den meget betydelige Sum af 1100 Sletdaler. Af Stuehuset var 11 Fag ganske bygfældige med Tagsten, Loftter, Bjælker og andet, og der var ingen Jordkælder i Residensen. Porthuset og Ladehusene duede intet, og der kunde ikke lægges Korn eller Hø i dem, saa at det laa tørt. Residensen maatte derfor mures med Mursten og Ladehusene og Porthuset klines med Ler. Men til saa stor Bekostning havde Kirken ingen Midler, og et Kongebrev af 6. Oktober 1636 bestemte derfor, at eet Aars Indkomst af Byg af alle Kronens Kirker paa Fyn, Taasinge og Langeland — med Undtagelse af Nyborg Len — skulde afgives, for at Sct. Hans Kirke kunde faa en Kapital, hvis Renter skulde anvendes til dens og dens Residensers Vedligeholdelse.¹⁰

Da man nu havde faaet de nødvendige Pengemidler, gik man i Gang med Istandsættelsen,¹¹ men Kontrakten med Rasmus Murmester viser, at den blev saa omfattende, at den snarere kan kaldes en Nybygning. Det blev nemlig fortinget med ham, at han for 50 Sletdaler skulde nedbryde det gamle murede Hus, Residensen, og det igen opmure og forfærdige og gøre det saa tykt paa Muren som det gamle har været og desforuden 2 Alen højere end det Hus, som hos staar, paa Stolper er; saa og Bjælker oven og neden at indhugge, nye Vinduer paa Siderne og Gavlene at mure saa mange som begæres og de gamle igen at tilmure, saavel som Gavlen efter Husenes „Højelse“ at opmure, desligeste og Døre paa samme Hus at paahugge og de gamle at tilmure, samt Huset inden og uden at renovere, og Gulvene i de nederste Stuer med Astrag at lægge igennem Husene.

Desuden nævnes i Almindelighed, at Hans Dirichsen i 92 Dage (Juli—November) var beskæftiget med at føre Sten og Grus af det murede Hus, men et Sted siges det udtrykkeligt, at det var for „det gamle Hus at hjælpe neder med Mursten, Tømmer og Tagsten og for at udbære Ler,“ ligesom der blev udbetalt 20 Skilling „for Øl til 12 Skolens Personer, som hjalp at tage Taget ned af det gamle Hus“.

Sct. Hans Præstegaard. Nordside, mod Gaarden

1 : 200. Maalt af N. Jacobsen 1905

Endvidere bestod Rasmus Murmesters Arbejde i: to dobbelte Skorstenene med en „Køllenepipe“ i den ene; en Mur paa den anden Ende paa Stenhuset at opmure og det igen at reparere; en dobbelt Skorsten i Køkkenet og Sengekammeret, som er inddraget i Køkken-skorstenen; 49 Fag Hus at skelne og Tagsten at paalægge, saa og de gamle at rens; en Esse i Bryggerset, en stor og en lille Ovn, en Kedelbænk med Kedelen at indmure; 333 Tavl at mure paa alle Husene; et stort Vindu at hugge i Muren i Sengekammeret, eet i Køkkenet, eet i Bryggerset, eet i Spisekammeret; Astrag-Gulv (Flise-gulv) at lægge i Sengekammeret; det store „Trehus“, „Laahuset“ og Stalden at stene, d. v. s.: anbringe Kampestensfundamenter eller Syldsten under disse Bygninger, af hvilke det første maaske var et Bulhus (Træhus), medens de andre var af Bindingsværk. Ialt medgik der 12000 Mursten, 2650 Astrag (hvoraf 2160 blev aget fra Raadhuset til Præstegaarden) og 30 Læster Kalk. Blandt Smedearbejdet nævnes, at Morten Smed bl. a. leverede 40 store Murankre, men det angives ikke nærmere, at de i Gavlen danner

Aarstallet 1636. Om Tømrerarbejdet har vi flere Efterretninger. Den 21. Februar 1636 sluttede Mester Wichmand Hassebardt, Kirkeværgen Hans Jensen og Ridefogden Jacob Hansen Kontrakt med Tømmermand Poul Knudsen, „at han nu strax skal i det gamle murede Hus i Sognepræstens Residens indlægge Bjælker baade til Kælder og ovenfor, til tvende Loft højt Hus, samt Spærrerne oven paa („paa Ovringen“), saavel som og hvilke Skillerum deri skal gøres, samt og et lidet Udskud paa eet Fag Hus derhos (for hver Binding to Sletdaler), i lige Maade et Porthus med Skillerum, 10 Bindinger langt, to Loft højt (for hver Binding at hugge tre Sletdaler), et Ladehus med de Skillerum, deri skal gøres, og med overhængende Gavl, 23 Bindinger langt, eet Loft højt (for hver Binding syv Sletdaler). En anden Tømrer, Rasmus Hansen, fik Betaling for: 8 Fag Plankeværk ud til Kirkegaarden; et Vedkammer i Gaarden; en Bund i en Svinesti; en Gavl at klæde med Deller mellem Porthuset og det murede Hus; ni Skillerum oven og neden i det gamle Hus. Ogsaa Snedkerarbejdet var fordelt paa flere Hænder. Matthias Bierth gjorde 21 Vindueskarme, hvoraf de 19 kostede 2 Rdl. Stykket, medens de to i den nederste Stue ud til Gaden hver var 1 Rdl. dyrere; endvidere en Egedør ud til Kirkegaarden. Søren Snedker gjorde to nye Døre til den nederste store Stue og fire panelede Døre: een til et „Lilhus“ i den øverste Stue over Porten, en til Salen, een til Studerekammeret og een til et „Lilhus“ i den nederste Stue; og „Hegter Snedker“ var endelig Mester for en Vindeltrappe, med Sprinkelværk omkring, i Forstuen.

Tilslidst fik Glarmesteren Staffen Block sit Arbejde betalt, nemlig 98 Vinduer af fransk Glas, 6 Vinduer af gement Glas i Køkkenet, et Vindu at gøre tilmaade i Kælderen, et stort Vindu i Forstuen og to i Svendekammerset at reparere, 47 Ruder at flikke oven og neden paa det gamle Hus, 10 Ruder at indsætte i Mester Wickmanns Studerekammer og endelig for at indsætte „Kgl. Majestæts Vaaben saa og Lensmandens og begge hans velbyrdige Fruers Vaaben“ paa den store Sal.

*Sct. Hans Præstegaard. Før Ombygningen 1892
(Landsarkivet, Odense)*

Gaarden skulde dermed være bragt i fuldkommen Stand, og for at værne den mod Overlast blev der anskaffet „Luger og Skodder for Mester Wichmands Vinduer baade til Gaden og til Kirkegaarden“ og af Grovsmeden leveret „en Krog til en Hundelænke“.

Men altfor solidt synes Gaarden dog ikke at have været bygget. Saaledes nedblæste et Hus i 1655, men Kongen bevilgede de 100 Rdl., som var nødvendige til dets Istandsættelse,¹² og kun en halv Snes Aar senere, i 1668, hed det i et Syn over Kirken og dens Residenser,¹³ at alt var i en meget slet Tilstand. I Sognepræstens Residens var 8 Bindinger Hus ganske nedfaldet og borte, og da han højlig beklagede sig herover, fandt man det rimeligt, at de blev opbygget igen. Der manglede ogsaa en Port, som tilforn havde været mellem Sognepræstens Indkørsel og Thomas Jensens Vaaning, og i det hele var Residensen meget brøstfældig baade paa Kalk til Murerarbejde og Skelning og paa Mursten, Tagsten, Tømmer og Lægter.

Rykker vi frem i Tiden, til Aarene omkring 1700, møder vi atter de samme Klager, men vi maa paa den anden Side ikke glemme, at enhver Bygning, selv den solideste, kræver Vedligeholdelse og Istand-sættelse. Af Regnskabsposterne i Kirkens Regnskaber¹⁴ faar vi Oplysninger om de forskellige Ting, som skete med Præstegaarden, og som i al deres Knaphed alligevel bidrager til at forstaa de ydre Kaar, under hvilke Præsten førte sit Hus. Saaledes blev der (1695) købt ni Læs Ler til Bagerovnen, men 1710 blev en gammel brøstfældig Esse og Bagerovn, der var „meget farlig for Ildsvaade“, nedbrudt og en ny igen opmuret, og i 1712 en meget stor og farlig Skorsten nedbrudt og muret af nyt, „Køllegrisen“ udmuret m. m. Mod Vejrligets Rasen kunde man dog ikke sikre sig. I 1707 blev et Halmtag — sikkert paa et af Udhusene — repareret, som i „forleden haarde Storm“ var afblæst, og 1710 nedkastede „den store og forfærdelige Storm og Guds Vejr“ kort før Jul (21. December) et Plankeværk i Hr. Ivers Gaard og afblæste mange af Tagstenene. Mere fredelig virker derimod Indkøbet af Egestolper og Vragdeller (1699) til et Plankeværk omkring Sognepræstens „liden Have paa Kirkegaarden“ og helt idyllisk Udgifterne til en Brønd i Præstegaarden (1707), hvor „et 18 Alens Træ til Vippen“ giver et malerisk Billede af Gaardsrummet. En anden Sag er, om Brønden har været særlig sund, thi baade det øvre og det nedre Tilløb har vist været saa som saa. Kirkegaarden laa jo tæt ved, ja Grunden selv var en gammel Begravelsesplads, og en Bytings Dom¹⁵ af 1714 i en Sag mellem Sognepræsten Hr. Iver Lagesen og Kapellanen Magister Reimer nævner, at der „af Arild har været et Vandløb bag Sognepræstens Residens“.

En Forklaring paa, at der saa mange Gange klages over Bygnings slette Tilstand, har man vistnok i de ringe Midler, som stod til Raadighed. I 1702 maatte Sognepræsten Magister Mads Hviid lægge ud af sine egne Penge til Reparation af et Halvtagshus, bl. a. Køb af Langhalm til Tækning, og skønt det kun var den lille Sum af 16 Rdl., fik han dem først det følgende Aar.¹⁶ Bedre gik det ikke hans Eftermand, Hr. Iver, der beklagede sig til Kirkeværgen over,

*Sct. Hans Præstegaard. Efter Ombygningen 1892
(Landsarkivet, Odense)*

at et gammelt Hus med hosstaaende Plankeværk, som var Hegn for Præstegaarden mod Strædet, trængte til Reparation. Han fik det Svar, at Kirken, som ejede Præstegaarden, var fattig og „moxen aldeles ingen Beholdning havde“, men man fandt da paa den Udvej, at der i Kirken op til Kirkemuren i den søndre Gang ved den lille Kirkedør stod en gammel Ligsten, som kunde sælges. Der blev budt 10 Rdl. for den, og Stiftamtmanden, som fik Sagen forelagt, godkendte Handelen, saaledes at de indvundne Penge blev tilstillet Hr. Iver til det nævnte Formaal.¹⁷ At et saa ringe Beløb ikke kunde udredes af Præsten selv, i hvert Fald som Forskud, hænger maaske sammen med, at Embedet ved denne Tid gik tilbage i Indtægt. I 1718 klagede Præsten over, at hans Indkomster blev formindsket ved at Sct. Hans Ladegaards Marker blev udlagt til Ryttergods, thi derved mistede han den 15de Kærv af Indavlingen, som han „til sin desto bedre Subsistence havde nydt af Arilds Tid“. Det har kun kunnet være en ringe Erstatning herfor, at han har haft sine Gæs

gaaende paa Kirkegaarden, og det gav endda Anledning til en kollegial Strid, idet Præsterne Hr. Hans Wøldike og Elias Grüner engang i 1720'erne kom i et saa heftigt Skænderi om Græsningsretten, at Sagen maatte afgøres af Bytinget.¹⁸

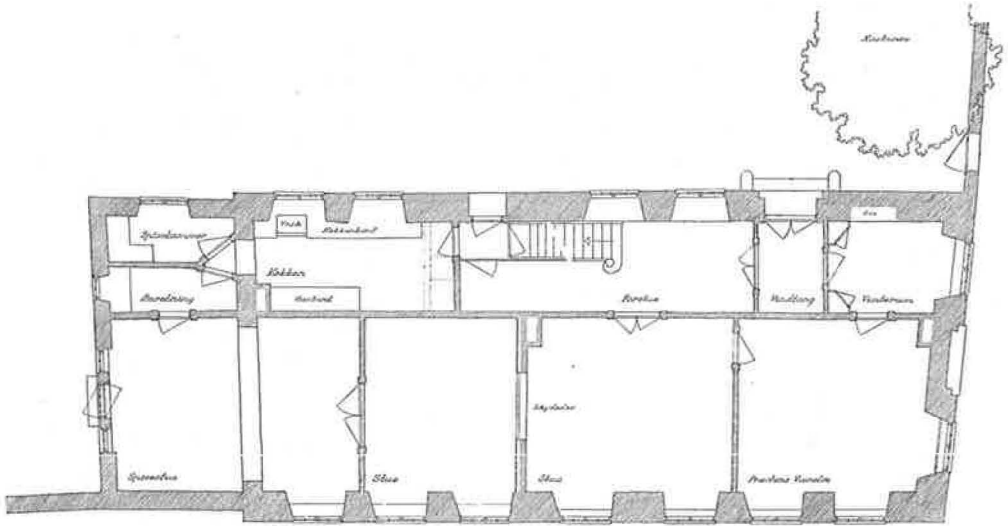
I 1719 og 1720 blev der optaget to store Synsforretninger over Præstegaardens Tilstand, og uægtelig har der været adskillige Mangler ved den. Det opgøres i 1719, at der til Istandsættelsen vilde medgaa 285 Rdl., men i 1720 ikke mindre end 654 Rdl. Størst Interesse har disse Syn ved de Oplysninger, de giver om Gaardens Rum og Dele, og selv om vi nu ikke, da Bygningerne er forsvundet, nøjagtig kan placere de forskellige Enkeltheder, faar vi dog gennem dem et ikke uvigtigt Helhedsindtryk.¹⁹

I „det store Hus“ (d. v. s. den nuværende Præstegaard) var i den østre Ende paa Hjørnet ud til Gaden en stor Stue (det er nu Præstens Værelse ligesom dengang), men Sognepræsten Hr. Wøldike levede knap saa komfortabelt. Skorstenen var formedelst den slette Grund sunket og bristet, det vil sige, at der nok ikke har kunnet blive ordentlig Varme, og Gulvet, som havde været lagt med røde Astrag (sikkert dem fra 1636), var helt brøstfældigt. Da der til Istandsættelsen vilde behøves 7—800 Astrag og Ler, vilde det koste lige saa meget som et Fjælegulv, og man foreslog derfor at lægge et saadant, idet de faa hele Sten, der var, kunde anvendes i en anden Stue, som ogsaa havde været lagt med Astrag. Dagligstuegulvet og Forstuen skulde omlægges af nyt med Astrag, et Skillerum ved Forstuen opmures med raa Mursten — det har vistnok været dette, man ved Istandsættelsen 1906 maatte erstatte med et solidere muret —, desuden skulde der i Stue-Etagen foretages Reparationer i: den daglige Stue ud til Kirkegaarden, Præstens Sovekammer, et Kammer ved Siden af dette, og paa Første-Sal dels den store Sal ved Østgavlen, dels tre Værelser, eet til Kirkegaarden og to til Gaardsiden. Taget over det store grundmurede Hus var brøstfældigt, idet det var lægtet efter de gammeldags Tagsten — med større Mellemrum — og nu ved Forandring til andre Tagsten blevet utæt; de sytten Fag, hvoraf det bestod (et andet Sted

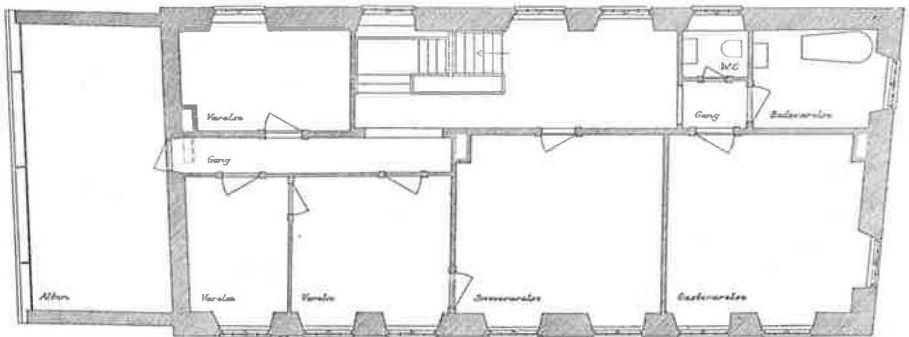

Sct. Hans Præstegaard. Pastor Steenbuchs Værelse paa Førstesal o. 1880

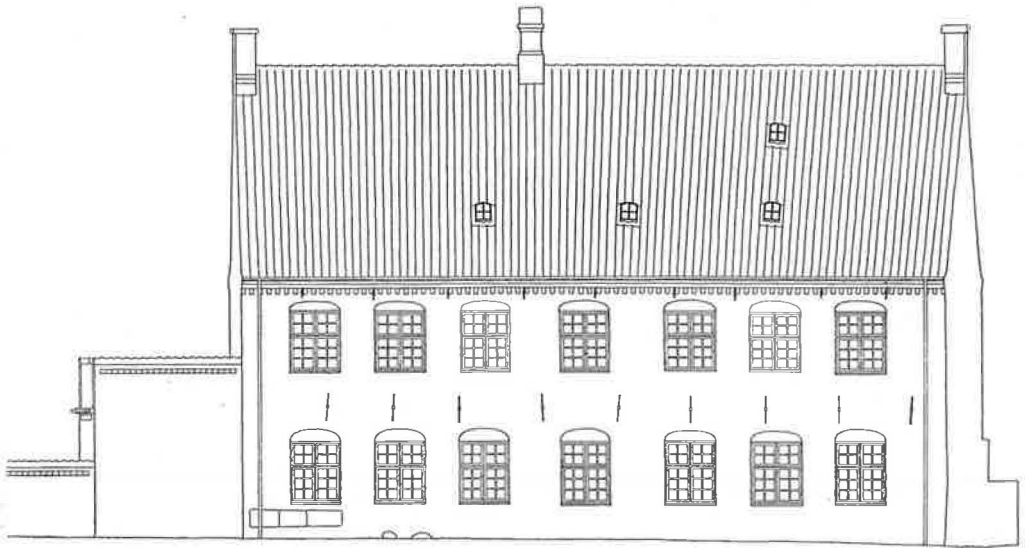
opgives: atten Fag), maatte derfor aftages og oplægges paa ny. — Ved dette Hus var en Bygning, af Bindingsværk paa 10 Fag, som Præsten fornemmelig brugte til sine Folk, til Køkken, Bryggers og andet. Ogsaa det trængte til Forbedring af Taget, men desuden nævnes en Række Rum deri, som havde Istandsættelse behov: Ammestuen, Køkkenet, hvorfra der gik en Dør ud til Gaarden, Spisekammeret, „Skolen“, og ovenpaa: Fadeburet, Børnenes Kammer, Røgekammeret, Karlens Kammer, samt endelig paa det øverste Loft en „Kølle“, som maatte nedbrydes „formedelst hendes store Tyngsel“. I Gaarden var desuden et Hus paa 22 Fag, indrettet til Lo og Fæhus, som ogsaa skulde istandsættes paa Taget, dels med Tagsten og dels paa de 16 Fag ved den nordre Side med 32 Traver Langhalm. Til dette Arbejde anslog man en Sum af 14 Rdl., men man var ikke sikker paa, om man regnede rigtigt her, thi der „var ingen Tækkemand at bekomme“.

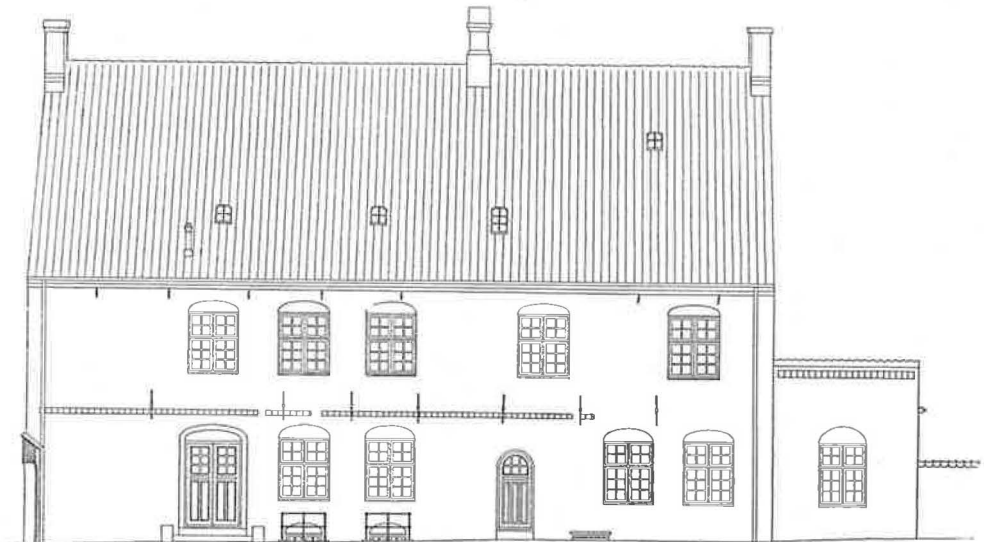
Sct. Hans Præstegaard. Plan af Stueetagen
1 : 200. Maalt af Jørgen Stærmose 1941

Sct. Hans Præstegaard. Plan af Førstesal
1 : 200. Maalt af Jørgen Hvenegaard Lassen 1941

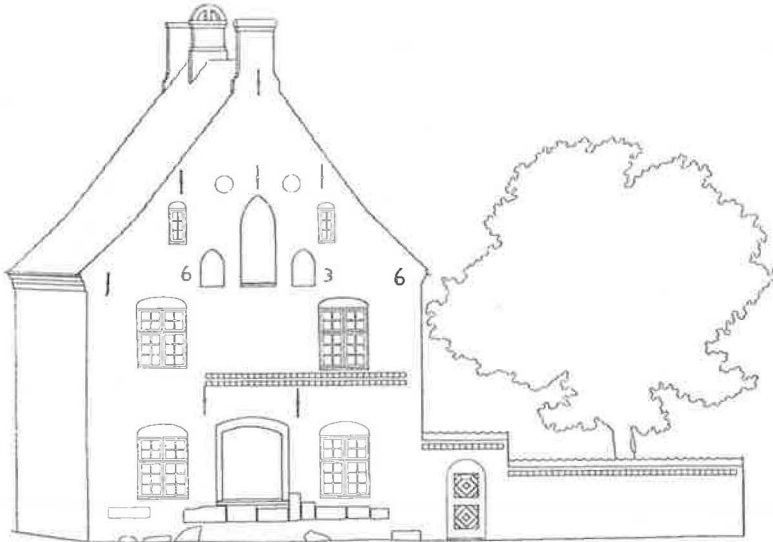
Sct. Hans Præstegaard. Sydside, mod Kirkepladsen
1 : 200. Maalt af Jørgen Stærmose 1941

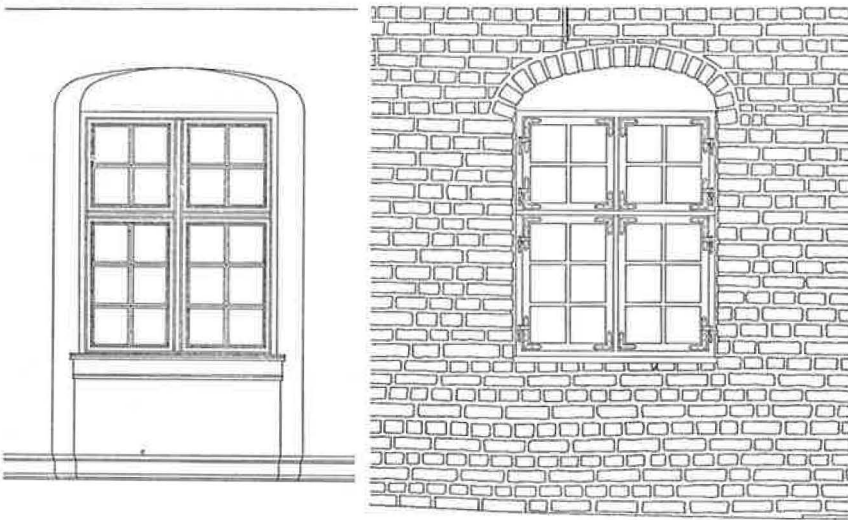
Sct. Hans Præstegaard. Nordside, mod Gaarden
1 : 200. Maalt af Jørgen Huenegaard Lassen 1941

Antagelig er Gaarden blevet sat i god og forsvarlig Stand, i hvert Fald gik der et Hundrede Aar, før vi atter hører om Reparationer og Forandringer. Men i Mellemtiden blev Gaarden takseret til Brandforsikring 1761 og 1781, og vi faar her en Oversigt over de enkelte Dele, som det kan være interessant at sammenholde med de tidligere givne Oplysninger.²⁰ Det grundmurede Hus ud til Kirkegaarden bestod af 18 Fag (i 1761; men i 1781 siges: 14 Fag, hvad der vel maa være en Fejlskrift), i to Etager; derved fandtes et Hus i samme „Længde“, ligeledes ud til Kirkegaarden, men kun 10 Fag og kun for det underste Stokværks Vedkommende af Grundmur, det øvre var af Egebindingsværk. Sidehuset, ud til Nørregade, hvor Indkørselen var, bestod af 9 Fag, to Etager højt, af godt gammelt Egebindingsværk, og var indrettet til Lo og Foderhus, medens et Tværhus i Gaarden paa den nordre Side vel var af samme Materiale, men kun eet Stokværk højt. Det var indrettet til Udhuse, 22 Fag langt, af hvilke de 17 var med Straatag, medens de andre 5 Fag og hele Siden ind mod Gaarden var teglhængt. Hele Gaarden blev 1761 takseret til 2500 Rdl., i 1781 kun til 2000 Rdl.

Det nittende Aarhundrede bragte allerede i de første Aar nogle Forandringer ved Præstegaarden. Sognepræsten E. R. Praëm (1804—1818) oprettede det første Pigeinstitut i Odense og indrettede derfor tre temmelig store Stuer til Undervisning i Præstegaarden, men desværre blev Bygningens Forbedring ikke fuldført inden hans Død. Det, der manglede, blev gjort færdig efter Licitation, da Boet var fallit, og det blev kun maadelig udført. Det synes væsentlig at have været en Omlægning af Taget, saaledes at det gamle Straatag blev erstattet af Sten.²¹ Da Sognepræst Westengaard i 1830 havde tiltraadt Embedet, undergik Præstegaarden imidlertid en betydelig Forbedring. Kaldsbogen, som indeholder Synsforretningerne over Bygningens Tilstand, fremhæver den Beredvillighed, hvormed Westengaard selv lod disse Arbejder foretage, og nævner, at Bekostningerne derved var saa betydelige, at hans forbedrede økonomiske Kaar længe ikke bragte ham nogen Fremgang, ja at han endogsaa

*Sct. Hans Præstegaard. Østside, mod Nørregade
1 : 200. Maalt af Jørgen Hvenegaard Lassen 1941*

*Sct. Hans Præstegaard. Vindu (inde fra) og Murværk fra 1636
1 : 50. Maalt af Jørgen Hvenegaard Lassen 1941*

var nødsaget til at have Disciple i Huset, for at hans Pengesager kunde komme paa Fode. I det væsentligste bestod Arbejderne i, at der i Hovedlængen blev indsat nye Vinduesrammer og Glas, nye Døre to Steder, og navnlig at Træværket blev malet med Perlefarve. I Sidelængen ud til Nørregade blev der opført en ny dobbelt Skorsten op gennem begge Etaget, to Fag nye Vinduer indsat i Bryggerstet og Saltkammeret ud til Nyenstad, m. m., og i Baghuset ved Nyenstad indrettet et nyt Høsehuse og Dueslag. I de to Haver, som hørte til Præstegaarden, blev Stakittet i Haven ved Gaarden flyttet saaledes, at Porten kom til at være i Gaarden, ikke som før i Haven, og i Haven ved Nyenstad blev Plankeværket forbedret. Alt dette skete i 1831, men i 1832 og 1833 foretoges yderligere Forbedringer — der blev malet og der blev plantet Træer i Haven, men saa gik der en Række Aar, hvor Synsforretningerne blot nævner, at alt var vel vedligeholdt. I Westengaards allersidste Tid (1852) blev „den gamle vidtløftige Præstegaard“ betydelig forbedret, men det var ikke selve Hovedbygningen, det var Sidebygningen til Nørregade og den lange Bagbygning til Nyenstad, som med en Bekostning af flere hundrede Rigsdaler for Præsten blev istandsat.

I Theodor Steenbuchs Præstedage (1854—1892) blev selve Kirken som bekendt underkastet en gennemgribende Restaurering, men Præstegaarden, siger Kaldsbogen, „forblev derimod — naar de nødvendige Reparationer og Udbedringer undtages — saa godt som uforandret i den samme Skikkelse, hvori han havde modtaget den af sin Forgænger. Umiddelbart efter at være blevet kaldet til Embedet ansøgte han om Tilladelse til at faa den bygget om, men da dette blev ham nægtet, under Henvisning til, at de ydre Mure i Hovedbygningen, der var meget tykke, var for gode og stærke til at rives ned, foretrak han at lade Gaarden helt forblive i den samme Skikkelse, som den ogsaa havde haft, da hans Fader beboede den i hans egne Barndomsaar.“

Derefter er der ingen Udsættelser af Præstegaarden, før Grove-Rasmussen i 1892 fremlagde et Forslag til dens Ombygning. Port-

Sct. Hans Præstegaard. Efter Ombygningen 1906. H. Lønborg fot.

længen ud til Nørregade var i høj Grad brøstfældig, men endnu mere gjaldt det Udhuset langs med Strædet. Det blev derfor anbefalet at fjerne dette Hus, som tilmed var ganske overflødigt, ligesom man agtede at nedbryde 20½ Alen Hus ud til Kirkegaarden. 1893 anføres i Kaldsbogen, at der ved dette Aars Syn ikke var nogen gammel eller ny Mangel, det vil sige, at de foreslaaede Ændringer er sket. Et Billede af Præstegaarden før denne Ombygning viser ogsaa, at der ved Vestenden — dér hvor nu Havemuren er — fandtes et to Stokværk højt Hus, men det maatte altsaa vige. Derimod blev Længen til Nørregade foreløbig staaende, saaledes som Opmaalingen fra 1905 viser. I dette Aar blev der nemlig afholdt Syn til en større Restaurering og delvis Ombygning af Præstegaarden. Dyr at bebo, dyr at vedligeholde og særdeles upraktisk indrettet var den Karakteristik, man gav den gamle Gaard, en særdeles god, rummelig og tidssvarende Bolig var det Udbytte, man lovede af Forandringen.

Tegningerne var udarbejdet af Arkitekt N. Jacobsen, Odense, og det er saa heldigt, at han ikke blot har givet det Udkast, hvorefter Istand-

sættelsen skulde foregaa, men ogsaa ved en Række Opmaalinger gjort Rede for, hvorledes Bygningen saa' ud forinden.

I 1906 var den gennemgribende Ombygning sket. Overslaget var blevet overskredet med 2500 Kr., da Hovedskillerummet havde maattet nybygges — det gamle viste sig nemlig kun at være af Bindingsværk med ubrændte Sten — og nye Tagbjælker indlægges i Stedet for de gamle delvis forraadnede, og nye Vinduer indsættes i hele Bygningen. Nørregade-Fløjen blev nedbrudt og Muren ud mod denne Gade samt Udhuset over mod Nyenstad opført i Stedet, Hovedindgangen, som før havde været udefra Kirkegaarden midt i Bygningen, blev flyttet til sin nuværende Plads inde i Gaarden, Vinduerne fik fladrundbuede Afslutninger, de tre Blændinger i Østgavlen blev fremdraget, en ny Karnap opført ud mod Haven, og det Indre praktisk talt helt forandret.

I 1936 fik Bygningen endelig sin sidste Forskønnelse, idet der ud mod Kirkegaarden kom en Teglstensmur som Afløsning for et Plankeværk af Brædder.

HENVISNINGER

1) Vilh. Lorenzen: *De danske Johannitterklostres Bygningshistorie*. Kbh. 1927. S. 26—49. Chr. Axel Jensen: *Kirkernes Bygningshistorie, i Odense Bys Historie*, udg. af H. St. Holbeck. Odense 1926. S. 516—526. — 2) M. Mackeprang: *Danmarks middelalderlige Døbefonte*. Kbh. 1941. S. 2, 70. — 3) Vilh. Lorenzen: *Anf. Arb.* S. 36. — 4) William Christensen: *Dronning Christines Hofholdningsregnskaber*. Kbh. 1904. S. 123, 125, 264, 300, 293, 300, 357, 305. — 5) H. F. Rørdam: *Danske Kirkelove*. Kbh. 1883. I. S. 150—151, 191—193. — 6) Kancelliets *Brevbøger*, 5. Juni 1589, 17. Febr. 1596. — 7) *Herredagsdombog* Nr. 28, fol. 130. Jeg takker Lektor Hans H. Fussing for denne Henvisning. — 8) *Odensegaards Lensregnskaber 1631* (Rigsarkivet). — 9) *Odense Bys Tingbog 1635—36*, fol. 29^v (Landsarkivet, Odense). — 10) H. F. Rørdam: *Danske Kirkelove*. Kbh. 1889. III. S. 250—251. — Da. Kanc. *Indkomne Breve* 21. Sept. 1635 (Rigsarkivet). — 11) *Odensegaards Lensregnskaber 1635—36 med Bilag* (Rigsarkivet), sml. *Lensregnskab 1638—39*, hvori *Regnskab fra Fastelavn 1635 til 1639 over Istandsættelse af Odense Sct. Hans Kirke, Sognepræst-, Kapellan- og Orgelmesterresidens*. — 12) *Fynske Tegnelser 1655*, fol. 203 (Rigsarkivet). — 13) *Odense Bys Tingbog 1667—68*, fol. 243 (Landsarkivet, Odense). — 14) *Sct. Hans Kirkes Regnskaber 1694—1718* (Landsarkivet, Odense). — 15) *Odense Bytings Konceptdombog* Nr. 81, 29. Okt. 1714 (Landsarkivet, Odense). — 16) *Sct. Hans Kirkes Regnskab 1701—1702, 1702—1703*. — 17) *Odense Amtsarkiv* 37, S. 685; *Stiftamtmandens Skrivelse* af 9. Aug. 1715 til *Kirkeværgeren* (Landsarkivet, Odense). — 18) *Odense Amtsarkiv* 53, fol. 153^v. — *Odense Bys Tingbog 1722—26*, fol. 326 (Landsarkivet, Odense). — 19) *Bispearkivet. 1717—1738 Synsforretninger over Kirker i Købstæderne* (Landsarkivet, Odense). — 20) *Brandtaksationerne* findes i *Landsarkivet, Odense*. — 21) *Kaldsbog*, ved Embedet. — *Pastor Praëm optog 1807 og 1812 to Laan paa 1000 Rdl. og 2000 Rdl. til Præstegaardens Reparation* (Sognekaldets Arkiv. *Landsarkivet, Odense*). Sml. *Bispearkivet* P. 113, Nr. 22, 32 (1820, 1821).

★

★

★

Arkitekt N. Jacobsens Opmaalinger af Præstegaarden før Ombygningen tilhører hans Søn Arkitekt Axel Jacobsen, Odense, der velvilligst har stillet dem til Raadighed.

Opmaalingerne af Præstegaarden i 1941 er udført som Opgave ved Teknisk Skole, Odense, af Jørgen Hvenegaard Lassen, Ejnar Rosbæk og Jørgen Stærmose, der ligeledes velvilligst har stillet dem til Disposition.

At et saa omfattende Billedstof har kunnet fremlægges, skyldes økonomisk Støtte fra Fyns Stifts Kommunefond og Sct. Hans Sogns Menighedsraad, for hvilken der udtales en varm Tak.